

دفاع و امنیت ملی در اندیشه حضرت امام خمینی (ره)

سیدمحمدرضا موسوی^۱

۱۵

دوره ۴، شماره ۳، پیاپی ۱۵
پاییز ۱۴۰۴

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۴-۰۴-۲۵

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۴-۰۹-۰۲

صص: ۵۱-۳۱

شابا چاپی: ۲۳۸۳-۰۲۶۳

رتبه علمی

ب

پژوهشی، صنعت گواهی در:
JOURNALS.MSRT.IR

چکیده

انقلاب شکوهمند و نظام سرافراز جمهوری اسلامی ایران بیش از چهار دهه پر فراز و نشیب را سپری کرده و فرهنگ غنی و دینی آن گستره گیتی را درنوردیده و تأثیر فراوانی در اندیشه و افکار صاحب نظران و تئوری پردازان گذاشته است. میراث گرانسنگ اندیشه های تابناک امام خمینی در تعریف و باز شناخت فرهنگ اصیل اسلامی طرحی نو در انداخته و در حوزه اندیشه سیاسی و مفاهیمی چون دفاع و امنیت ملی ساختار نظریه پردازی و تحلیل و تبیین را بر شالوده آموزه های دینی و فرهنگ اصیل اسلامی بنا نهاده‌اند. امام خمینی (ره) به عنوان بنیانگذار انقلاب اسلامی به دفاع و امنیت توجه خاصی معطوف داشته‌اند و به طور کلی نگاه امام راحل (ره) به مفهوم دفاع و امنیت، نگاهی کلان نگر و عمیق می‌باشد و در جهت مقابله با هرج و مرج و ناامنی هر نظمی را تأیید نمی‌کند و اسیر ظواهر نمی‌شود، علی‌رغم نارسایی مفهومی و عدم جامعیت در تعریف منطقی دفاع و امنیت ملی، این اصطلاح رایج سیاسی در فرهنگ های نظام های سیاسی گوناگون کاربردهای متفاوتی دارد.

کلیدواژه‌ها:

دفاع و امنیت ملی، امام خمینی (ره)، مقام معظم رهبری، اسلام، جمهوری اسلامی ایران

۱. استادیار گروه معارف اسلامی دانشگاه صنعتی کرمانشاه، کرمانشاه، ایران

(نویسنده مسئول) smr.mousavi@kut.ac.ir

مقدمه و بیان مسأله

دفاع و امنیت ملی نظام جمهوری اسلامی در اندیشه امام و رهبری همانند سایر مفاهیم و تعبیر مهم و محوری سیاسی در قلمرو مکتب حیاتبخش اسلام و آموزه های دینی تفسیر و تحلیل می شود که مجموعه عواملی همانند اعتقادات دینی، خدمتگزاری، عدالت طلبی، دشمن شناسی و مشارکت عمومی و... در پیدایش مؤلفه های امنیت ملی و استقرار آن سهیم هستند. بر این اساس «دفاع و امنیت ملی» در نظام جمهوری اسلامی ایران یک مقوله قدسی و ارزشی به شمار می آید. همچنین در میان سطوح مختلف اندیشه های فقهی - سیاسی امام خمینی (ره) نیز، نگرش دفاعی ایشان از اهمیت فراوانی برخوردار است. اگر چه امام از نوادر فقها و شاید تنها فقیهی می باشند که در مجموعه آراء فقهی خود شخصاً به مقوله دفاعی و ابعاد گسترده آن توجه کرده است و در این رابطه ظرایف خاصی را در زمینه مسئولیت جامعه اسلامی، حکومت های مسلمان در برابر بیگانگان و معترضان و تهدید کنندگان منافع و آرمانهای اسلامی امت اسلام متذکر شده اند. مقوله «دفاع و امنیت» از دیدگاه اسلامی یکی از مهم ترین اصول حیات و اساسی ترین شاخصه و شاکله حکومت و نظام سیاسی است. یکی از وظایف دولت اسلامی، تأمین امنیت و برقراری نظم و آرامش در مسیر رشد و توسعه جامعه می باشد که با به کارگیری و استخدام ابزار و امکانات متنوع باید به این امر مهم همت گمارد و همچنین، جامعه اسلامی نیز وظیفه دارد ولایت ایمان را به ثبوت رسانیده و به منظور پرهیز از بی نظمی و هرج و مرج، فریضه حیات بخش امر به معروف و نهی از منکر را اجرا نماید. اصولاً شکل بندی دفاع و امنیت ملی در صورت های مختلف خود را نشان می دهد و نظام های سیاسی که اساس آنان بر امنیت ملی تک بعدی قوام یافته است، در برابر حوادث و ناملایمات بیشتر شکننده هستند تا نظام هایی که امنیتشان بر چند پایه استوار است. واژه ترکیبی «امنیت ملی» که ظاهراً پس از جنگ جهانی دوم از دنیای غرب به سایر کشورهای جهان گسترش یافت، عمر چندانی ندارد و به جهت گستردگی مفهومی تعریف دقیق منطقی و مشخصی که مورد اجماع علمای سیاست باشد از آن مشاهده نمی شود. با این وصف تعریف فرهنگنامه ای و معروف و مشهور آن چنین است: «مصونیت نسبی یا مطلق یک کشور از حمله مسلحانه یا خرابکارانه سیاسی یا اقتصادی احتمالی همراه با وارد کردن ضربه کاری مرگبار در صورت مورد حمله قرار گرفتن». (سیاح، ۱۳۷۵) امنیت ملی بیانگر تمام مقاصد دفاعی کشور است، یعنی آمادگی برای مخاصمه به خاطر بازداشتن آن یا دوری گزیدن از آن، روحیه نیروهای نظامی، تعداد و هوشمندی دانشمندان، تکنولوژی، ویژگی های رهبران و شخصیت های سیاسی و نظامی، موقعیت ژئوپولتیکی و قدرت اقتصادی کشور از جمله عوامل مؤثر در امنیت ملی است. علاوه بر کشورهای صنعتی و پیشرفته، در کشورهای در حال توسعه نیز مقوله امنیت ملی به معانی مختلفی از جمله حفظ تمامیت ارضی، حفظ جان و مال مردم و نیز ارتقای منابع حیاتی کشور و دفع تهدیدات جدی از خارج و استمرار سیستم اجتماعی، سیاسی و اقتصادی، تعمیم یافته است.

مفهوم دفاع

دفاع در لغت به معنای مدافعه و استیفای حقوق و به معنی دور نمودن می‌باشد (سیاح، ۱۳۷۵: ۴۶۸). بنابراین دفاع در جایی است که حقوق کسی مورد تجاوز قرار گرفته باشد. دفاع در اصطلاح نیز به همین معنی می‌باشد. چنان که در جایی که جان و مال و ناموس و یا حدود و ثغور یک ملت و یا یک فرد، مورد تجاوز و تعدی قرار گرفته باشد، امر دفاع و استیفای حقوق فرد و یا ملت مورد تجاوز، لازم می‌آید. این امری است عقلانی و هر انسانی که دارای عقل سلیم بوده و به دور از حبّ و بغض باشد، این مسأله را پذیرفته و بر صحت آن گواهی می‌دهد.

در اصطلاح فقهی دفاع عبارت است از مقابله با کسی که نسبت به جان و مال و ثغور اسلام و مسلمین قصد تجاوز و تعدی دارد. در مجموع، دفاع؛ در مقابل هجوم و تهدید شکل می‌گیرد. از آن زمان که ابلیس به سرپیچی از فرمان حضرت حق دست یازید، تقابل و تعارض حق و باطل آغاز شد. در طول تاریخ بشر این تقابل همواره به اشکال مختلف ظاهر گردیده است.

در مباحث فقهی اسلام، ظاهراً موضوع مستقلی به نام «دفاع» مطرح نشده و آنچه بر اساس شواهد موجود می‌باشد، مجموعه گسترده‌ای است به نام جهاد که «دفاع» نیز یکی از مصادیق آن است (رضوی، ۱۳۷۶: ۴۶۴).

دفاع امری قراردادی و اعتباری است که در موقعیت‌های خاص و شرایطی ویژه تعریف و تبیین می‌گردد. به طور اصولی دفاع به معنی دفع کردن یا مقابله با مهاجم یا مهاجمین می‌باشد. زیرا کرامت انسان‌ها به آزادی از زیر یوغ ستم و ستمگران معنی و مفهوم پیدا می‌کند و نیرو یا عاملی که آزادی انسان را سلب نماید، مانع بزرگی در جهت تعالی و کرامت انسان می‌باشد. به همین منظور خداوند در قرآن مجید مؤمنان را به جهاد ترغیب و تشویق نموده است و فلسفه دفاع از خویشین در این مرحله نهفته است (اشراق، ۱۳۶۸: ۱۲۸).

دفاع در اندیشه امام خمینی (ره)

اندیشه دفاعی حضرت امام این بود که از هر چیز بهانه‌ای برای آزاد کردن انسان‌ها پیدا کند. جنگ هم بهانه خوبی بود. با جنگ، انسان‌ها را آزاد کرد. انسان‌ها در ترس رفتند تا از ترس آزاد شوند. آیا شما می‌توانید بدون این که در آب بروید، ترستان را از شنا بریزید؟ هر چه کتاب بخوانید و هر چه تمرین در خشکی بکنید، مثل آن حالتی نیست که خود را در آب می‌اندازید. دشمن فکر می‌کرد جنگ مانع رشد خواهد شد. اشتباه او هم همین است. امام (ره) می‌فرمود: بیچارگی دشمنان اسلام در این است که اسلام را نشناخته‌اند، انسان را نشناخته‌اند.

امام خمینی (ره) درباره دفاع از اهداف اسلامی و دستاوردهای نهضت اسلامی می‌فرماید: «ما الان که با قدرت‌های بزرگ دنیا مواجه هستیم، حال دفاعی داریم یعنی ما مدافع از آن چیزهایی که نهضت ما، قیام ما برای ما هدیه آورده است و از اهداف اسلامی و از کشور اسلامی خودمان و از تمام چیزهایی که مربوط به اسلام و مربوط به کشور است در حال دفاع

هستیم و در حال دفاع، بسیج باید عمومی باشد. یعنی قضیه جهاد یک قضیه است، قضیه دفاع قضیه دیگر. قضیه جهاد یک شرایطی دارد، برای اشخاص خاصی هست، برای گروه معینی هست با شرایطی، لکن قضیه دفاع، عمومی است، مرد، زن، بزرگ، کوچک، پیر و جوان همان طوری که عقل انسان هم حکم می‌کند که اگر کسی هجوم آورد برای منزل یک کسی، اهالی آن منزل، هر یک که هست دفاع می‌کنند از خودشان» (امام خمینی، ۱۳۶۸، ج ۱۲: ۴۴).

دیدگاه حضرت امام (ره)، که بر گرفته از آموخته‌های دینی است، دفاع؛ واکنش مشروع انسان برای تضمین حیات مادی و معنوی حفظ کرامت و شرف انسانی خویش در برابر عوامل مهاجم است که تکلیفی است واجب و الهی. اندیشه‌های دفاعی امام (ره) محصور در مرزها نیست، آنچه که برای ایشان در بالاترین درجه اهمیت قرار داشت، دفاع از منافع جهانی اسلام است چرا که محور اندیشه‌های دفاعی حضرت امام (ره) اسلام و آرمان‌های الهی است. تأکید حضرت امام بر این بود که اگر در آفریقا یا آمریکا مسلمانی از ما کمک بخواهد ولو آن که هر پیامدی داشته باشد، وظیفه اسلامی ما است که او را یاری کنیم. برای ما کشور مطرح نیست آنچه مطرح است اسلام است و این نشان دهنده وسعت اندیشه دفاعی ایشان است. دفاع در اندیشه امام منحصر به مقیاس‌های ملی و یا صرفاً شیوه‌های نظامی نیست. همان‌گونه که فرهنگ مهاجم به محدوده و مقیاس ملی اکتفا نمی‌کند، اگر در هر نقطه از جهان فرهنگ اسلام مورد تهاجم قرار گیرد، بر همه مسلمانان دفاع سیاسی، نظامی، فرهنگی و حتی اقتصادی واجب است و آنچه را که حزب‌الله و نیروهای مخلص بسیجی، سپاهی و ارتشی باید در برابر تهاجم استکبار برای خود سنگر قرار دهند فرهنگ اصیل اسلام است.

آنچنان که حضرت امام (ره) در تحریرالوسیله نوشته‌اند و ما بخشی از مسائل آن را می‌آوریم آن است که دفاع در تمامی عرصه‌ها بر همه مسلمانان واجب است:

«اگر خوف آن رود که دشمن استیلا و تسلط خود را گسترش دهد و اسیرشان سازد، در این صورت دفاع واجب می‌شود به هر وسیله‌ای که ممکن باشد» (امام خمینی، ۱۳۷۹، ج ۱: ۴۵۲).

«اگر خوف آن رود که دشمن کافر بر حوزه اسلام و شهرهای آن تسلط سیاسی که منجر شود به اسارت سیاسی و اقتصادی مسلمین و ذلت و تحقیر اسلام و مسلمین و ضعیف شدنشان دفاع واجب می‌شود. و این دفاع یا با سلاح‌هایی که دشمن دارد و شبیه آن صورت می‌گیرد و یا با مقاومت و مبارزه منفی مانند تحریم خرید کالای دشمن و ترک کردن استعمال آنها و معاشرت نکردن با آنها به طور کلی» (امام خمینی، ۱۳۷۹، ج ۲: ۳۳۶).

«اگر روابط سیاسی میان دول اسلامی و دولت‌های خارجی و بیگانه باعث تسلط آنها بر نفوس و شهرها و اموال مسلمانان شود یا باعث اسارت سیاسی مسلمانان گردد، برقراری روابط؛ حرام است و پیمان‌هایی که برقرار می‌کنند باطل است و بر مسلمان واجب است که در این مواقع رؤسای دولت‌های خود را ارشاد کنند و آنان را وادار سازند که چنین قراردادهایی را فسخ نمایند هر چند که با مبارزه منفی باشد» (امام خمینی، ۱۳۷۹، ج ۱: ۴۶۲).

«اگر ترس آن رود که یک کشور مسلمان مورد هجوم و حمله بیگانگان و اجانب قرار بگیرد بر تمام دولت‌های اسلامی واجب است که از آن کشور مسلمان حمایت و دفاع کنند با هر وسیله که ممکن باشد» (امام خمینی، ۱۳۷۹، ج ۱: ۴۸۷-۴۸۵).

با توجه به فتاوی‌ای حضرت امام (ره) در راستای دفاع در می‌یابیم حضرت امام (ره) از هرگونه تجاوز به اجزاء فرهنگی مادی و معنوی شدیداً مخالفت و مبارزه با آن را واجب دانسته است. زیرا تجاوز فرهنگی به صورت تهاجم به اجزاء آن صورت می‌پذیرد و دشمن از راه آداب و سننی که شاید از دید بعضی از حکومت‌ها و افراد مهم نبوده باشد وارد گردیده و در نهایت اهداف خود را پیاده کند. امام (ره) در فتاوی‌ای دفاع به تمام مسائل اجتماعی نظر داشته و با فتاوی‌ای خود راه‌های ورود استعمار فرهنگی را بسته و قبل از ورود عقاید و افکار که جامعه را از میان تهی نماید به دفع آن پرداخته است و هر جامعه‌ای چنانچه بدان عمل نمایند یقیناً راه نفوذ فرهنگ بیگانه مسدود نموده است (معصومی، ۱۳۷۷: ۳۸۰).

حضرت امام (ره) به استقلال فرهنگی و بازگشت به اسلام ناب سفارش زیادی می‌فرمود، چرا که بالاترین و والاترین عنصری که در موجودیت هر جامعه دخالت دارد فرهنگ آن جامعه است و فرهنگ هر جامعه هویت و موجودیت آن جامعه را تشکیل می‌دهد و با انحراف فرهنگ هر چند جامعه در ابعاد اقتصادی، سیاسی، صنعتی و نظامی قدرتمند و قوی باشد ولی پوچ و میان تهی خواهد بود. امام (ره) بارها فرهنگ منحطی که در گذشته بر جامعه حاکم بوده را شدیداً مورد انتقاد قرار می‌داد و سعی در معرفی فرهنگ اصیل داشت. امام (ره) می‌فرمود:

«در صدد باشید که از غرب‌زدگی بیرون بیایید و گم‌شده خود را پیدا کنید. شرق، فرهنگ اصیل خود را گم کرده است و شما که می‌خواهید مستقل و آزاد باشید باید مقاومت کنید و باید همه قشرها بنای این را بگذارند که خودشان باشند» (امام خمینی، ۱۳۶۸، ج ۱۱: ۱۸۶).

حضرت امام (ره) توهین به مقدسات و فرهنگ اسلامی را بی‌جواب نمی‌گذاشت و به دشمن می‌فهماند که قادر به مسخره گرفتن فرهنگ و ارزش‌های اجتماعی اسلامی نیست و از آن دفاع خواهد شد. در جریان سلمان رشدی که فرهنگ غنی اسلامی با شیوه خاصی مورد تهاجم قرار گرفت و به تصور برخی که می‌بایستی به خاطر شرایط موجود در این امر مسامحه نمود، حضرت امام (ره) بلافاصله آن فتاوی‌ معروف را صادر و یک بار دیگر صلابت و عظمت اسلام را در جهان به نمایش گذاشت و دشمن را در برابر آن عظمت کوچک شمرد (معصومی، ۱۳۷۷: ۳۸۱).

دفاع در اندیشه امام خمینی ماهیتی الهی و انسانی دارد. بدین جهت است که به تعبیر ایشان «حضور توده مردم در صحنه جهاد و دفاع در جهت اطاعت خدا» مطرح است (امام خمینی، بی‌تا: ۲۴). در راستای چنین برداشتی از ماهیت دفاع است که پیروزی‌های به دست آمده در میدان نبرد با دشمن در هشت سال دفاع مقدس را از جانب خدای سبحان دانسته و می‌گوید: بار الها جوانان رزمنده ایران فتح را از تو می‌دانند و به قدرت خویش مغرور نیستند و اگر غرور و سرفرازی

هست، تو نازل فرمودی و رعب و وحشت را در قلوب دشمنان آنان که دشمنان اسلام اند انداختی (امام خمینی، ۱۳۶۸، ج ۱۶: ۱۰۰). بر این مبنا، به اعتقاد وی «این جنگ تحمیلی شکوه و عظمت ایمان و اسلام را در پهناور جهان منتشر نمود» (امام خمینی، ۱۳۶۸، ج ۱۶: ۱۰۱).

علت دفاع

نهضت امام (ره)، ادامه دهنده نهضت امام حسین (ع) و حلقه اتصال نهضت قائم آل محمد (ص) حضرت ولی عصر (عج) می باشد. امام (ره) انگیزه قیام و انقلاب را قرب الی الله و نجات مستضعفین از دست مستکبرین معرفی نموده و با ندای حق طلبانه «كُونُوا لِلظَّالِمِ خَصْمًا وَلِلْمَظْلُومِ عَوْنًا» (دشمن ستمگر، و یاور و پشتیبان ستمدیده باشید). در جهت مقاصد عالیة اسلام که همان تشکیل حکومت اسلامی بر مبنای سیره و روش حضرت ختمی مرتب (ص) است گام بر می داشتند. امام (ره) همچون مولا و مقتدایشان امیر مؤمنان علی ابن ابیطالب (ع) که توانست حوزه اسلامی بی سرپرست آن زمان را بعد از یک ربع قرن که سنت و سیره پیغمبر اسلام دگرگون شده بود زنده سازد، توانسته با انگیزه اجرای قانون الهی و نجات مظلومین از دست ستمکاران و احیای دین مبین اسلام، خواب راحت را از دیدگاه جهانخواران و سرسپردگانی که به ستم و ظلم خویشتن اصرار می ورزیده اند، سلب نماید و نظام اسلام رسول الله (ص) را در جهان استکبار ترویج نموده و از کعبه و حج این منبر بزرگ بر بلندای بام انسانیت صدای مظلومان را به همه عالم منعکس و آوای توحید را طنین انداز سازد (جعفری، ۱۳۷۶: ۲۶۴).

معنای لغوی واژه امنیت

کلمه امنیت ریشه در واژه «امن» از زبان عربی دارد و به معنی در امان و آسایش بودن، مصونیت از خطر و ترس و آرامش خاطر می باشد. واژه «امن» یعنی بی گزند و بی آسیب و دارای آرامش. امنیت هم یعنی بی گزند و بی آسیبی یا حالتی که در آن گزند و خطر و آسیب راه ندارد و آرامش در آن برقرار است.

در تعریف امنیت «Security» می توان گفت: «در لغت حالت فراغت از هر گونه تهدید یا حمله و یا آمادگی برای رویارویی با هر تهدید و حمله را گویند. در اصطلاح سیاسی و حقوقی به صورت امنیت فردی، امنیت اجتماعی، امنیت ملی و بین المللی به کار برده می شود. (اشراق، ۱۳۶۸) امنیت به معنی حراست از یک فرد، جامعه، ملت و یک کشور در برابر تهدیدهای خارجی است و نقطه مقابل «تهدید» به شمار می رود، هر کشوری که بتواند تهدیدهای بالقوه و بالفعل را از میان بردارد، به آسایش و امنیت رسیده است. «واژه ی امنیت، ابتدا در ادبیات سیاسی آمریکا شدیداً متداول شد. بعد از تغییرات مهمی که پس از جنگ جهانی دوم در سیاست بین الملل پدید آمد، باعث شد تا این مفهوم نیز هر چه بیشتر کارآیی پیدا کند.» (رضوی، ۱۳۷۶) «والتر لیمن» محقق و نویسنده آمریکایی، نخستین کسی است که مفهوم امنیت ملی را به روشنی تعریف کرد: «یک ملت وقتی دارای امنیت است که در صورت اجتناب از جنگ بتواند ارزش های اساسی خود را حفظ کند

و در صورت اقدام به جنگ، بتواند آن را به پیش ببرد.» (امام خمینی، ۱۳۶۸) نکته ای که در اینجا لازم به یادآوری است، مفهوم امنیت می باشد. «آنچه که امروز در مباحث سیاسی، خصوصاً در مباحث سیاست خارجی، بیشتر مورد توجه قرار می گیرد مفهوم امنیت ملی «National security» است نه فقط «امنیت» تنها. امنیت ملی از مفاهیمی است که عمر چندانی در مباحث سیاسی ندارد. ریشه آن به انقلاب کبیر فرانسه برمی گردد؛ زمانی که برای اولین بار واژه هایی چون «ملی» و «ملیت»، خلق شد و دارای تعاریف و محدوده های خاصی گشتند.» (امام خمینی، ۱۳۷۹)

امنیت از نگاه اسلامی

اسلام برای امنیت اهمیت ویژه ای قایل است و حفظ و تأمین امنیت را از وظایف دولت اسلامی می داند و برای برقراری نظم و آرامش عمومی دستورالعمل های جالب و ارزنده ای دارد. اسلام به اخلاص گران در امنیت جامعه هرگز اجازه نمی دهد هرج و مرج ایجاد نمایند و نظم جامعه را مختل سازند.

قرآن کریم به عنوان اولین متون اسلامی «امنیت» را در زمره امدادهای الهی می شمارد و می فرماید: «ثم أنزل علیکم من بعد الغم أمنةً نعاساً.» (معصومی، ۱۳۷۷)

[سپس، بعد از آن غم و محنت، آرامشی (به صورت) خوابی سبک بر شما نازل کرد].

و نیز امنیت را یکی از اهداف استقرار حاکمیت خداوند و حکومت صالحان و طرح امامت می داند و در این باره می فرماید:

«وعدالله الذین آمنوا منکم و عملوا الصالحات لیستخلفنهم فی الأرض کما استخلف الذین من قبلهم...» (امام خمینی، ۱۳۷۷)

[خداوند به کسانی از شما که ایمان آورده اند و کارهای شایسته کرده اند، وعده داده است که آنان را در این سرزمین جانشین گرداند، چنانکه امت های صالح پیامبران سلف جانشین (پیشینیان) خود شدند و علاوه بر خلافت، دین پسندیده آنان را (که اسلام واقعی است) بر همه ادیان تمکین و تسلط عطا کند و به همه مؤمنان پس از ترس و اندیشه از دشمنان، ایمنی کامل دهد که مرا به یگانگی بدون هیچ شائبه شرک و ریا پرستش نمایند].

همچنین، امنیت ناشی از ایمان آوردن است و مؤمنان شایسته امنیت هستند.

«هو الذی أنزل السکینه فی قلوب المؤمنین لیزدادوا ایماناً مع ایمانهم.» (امام خمینی، ۱۳۷۳)

[اوست خدایی که آرامش را در دل های مؤمنان جای داد تا ایمانی بر ایمانشان بیفزاید].

و تأمین امنیت را از اهداف مهم جهاد می داند و می فرماید:

«وقاتلوهم حتی لا تکون فتنةً و بکون الذین لله» (امام خمینی، ۱۳۶۳)

با کافران جهاد کنید تا فتنه و فساد از روی زمین برطرف شود و دین فقط دین الهی باشد. خداوند برخی از مکان ها را

جایگاه امن قرار داده است یکی از آنها کعبه حرم امن الهی است که وسیله بهره وری و کسب ثواب نیز می باشد:

«و اذ جعلنا البیت مثابةً للناس و أمناً...» (امام خمینی، ۱۳۶۸)

[خانه (کعبه) را بازگشتگاه و حرم امن مردم قرار دادیم].
«و اذقال ابراهیم رب اجعل هذا بلداً آمناً...» (امام خمینی، ۱۳۷۸)
[و چون ابراهیم گفت: پروردگارا اینجا را شهری امن به گردان و از شهروندان هر کس را که به خداوند و روز قیامت ایمان ورزد از فرآورده های آن روزی به بخش]
همچنین از مثل ها و الگوهای قرآنی، شهری است که از امنیت برخوردار باشد:
«و ضرب الله مثلاً قریه کانت آمنه مطمئنه...» (انصاری، ۱۳۷۴)
[خداوند شهری را مثال می آورد که امنیت و آرامش داشته و از هر طرف رزق و روزی فراوانی به آنها می رسیده است].
یکی دیگر از جایگاه های امن در نگاه قرآن بهشت الهی است، که خداوند به مسلمان در بهشت نوید امنیت می دهد و می فرماید:
«ادخلوها بسلام آمین». (مطهری، ۱۳۷۶)
[به سلامت و در امن و امان به آنجا وارد شوید].
مداهنه و سازش با دشمن را مغایر با امنیت قلمداد می کند و می فرماید:
«فلا تطع المکذبین و دوالوتدهن فیدهنون». (امام خمینی، ۱۳۷۴)
[هرگز از کافران که آیات خدا را تکذیب می کنند پیروی مکن. آنان بسیار مایلند تا با تو سازش کنند].
علاوه بر آیات متعدد قرآنی درباره امنیت، می توان در بیشتر منابع و متون اسلامی هم مطالبی پیدا کرد. به عنوان مثال نگاهی به نهج البلاغه می اندازیم که بدون تردید پس از قرآن کریم دارای مقام و منزلتی رفیع و بی رقیب در میان آثار جهانیان می باشد.
امیر مؤمنان علی (ع) اسلام را به خودی خود «امنیت آور» می خواند و می فرماید:
«فجعلنا امناً لمن علقه و سلماً لمن دخله» (جعفری، ۱۳۷۶)
[خداوند اسلام را وسیله امنیت برای کسی قرار داده که آن را به پذیرد]
امام علی (ع) در عهدنامه مالک اشتر انعقاد قراردادهای صلح را به منظور تأمین نظم و امنیت و جلوگیری از ناامنی، مطلوب می داند:
«... فان فی الصلح دعاه لجنودک و راحه من همومک، و امناً لبلادک.» (آشوری، ۱۳۶۳)
[زیرا در آشتی و صلح، آسایش لشگریان و مصونیت از غم و اندوه ها و موجب امنیت و آرامش شهرها خواهد بود].
به علاوه آن حضرت تأمین امنیت و آرامش در جامعه را از اهداف والای امامت و حکومت صالحان می شمارد و می فرماید:
«... و نظهر الاصلاح فی بلادک فیأمن المظلومون من عبادک.» (محمدی، ۱۳۸۱)

[حکومت را به دان جهت پذیرفتم تا در شهرهای تو اصلاح و آسایش برقرار سازیم و بندگان ستم کشیده ات احساس

امنیت نمایند.]

همچنین، امیرمؤمنان علی (ع) در مقام تبیین شیوه حکومت داری، حفظ و تأمین امنیت را از وظایف حکومت

اسلامی می‌داند و به طور کلی وظیفه دولت اسلامی را در سه موضوع اعلام می‌دارد:

۱ اصلاح امور مردم

۲ عمران و آبادانی شهرها

۳ حفظ مرزهای اسلامی (ولی پور زرومی، ۱۳۷۶)

ترقی و تعالی انسانها و تکامل و رشد استعدادهای نهفته در نهاد آدمی، توسعه و ترقی سرزمین اسلامی و حفظ و

حراست از مرزهای کشور اسلامی از وظایف بسیار مهمی است که حکومت باید به آن اهتمام ورزد و به هیچ عنوان اجازه

شانه خالی کردن از آن را ندارد.

نکته ای که در اینجا حایز اهمیت است اینکه محدوده این امنیت شامل همه مسلمانان جهان و همه غیر مسلمانان تحت

حکومت اسلامی می‌شود. نمونه معروف آن سیره نبی اکرم (ص) و پیشوایان اسلامی است که از حقوق مردم در برابر ستم و

تجاوز دیگران و در مقام دفاع از امنیت مسلمانان و حفظ مرزهای سرزمین های اسلامی از هیچ کوششی فروگذار نمی‌کردند

و همواره به مردم یادآور می‌شدند که آمادگی خویش را در برابر دشمنان پاس بدارند.

ماجرای کندن خلخال از پای زن یهودی در زمان حکومت حضرت امیر (ع) را همگان شنیده ایم که این قضیه، آن

حضرت را غمگین ساخت و عاملان این ماجرا را به شدت نکوهش و ملامت کرد. حکومتی که برای حفظ امنیت داخلی

این گونه از غیر مسلمانان دفاع می‌کند، بدون تردید در برابر تجاوز دشمن خارجی نیز همین حقوق را در نظر دارد و نسبت

به حفظ کیان اسلام، حدود و ثغور سرزمین اسلامی و مردم هرگز بی تفاوت نمی‌باشد.

امنیت از دیدگاه امام خمینی (ره)

اکنون که جایگاه دفاع و امنیت از منظر قرآن و روایات اسلامی بطور فشرده و مختصر اشاره شد، جا دارد براساس مطالب

فوق، با استناد به فرمایشات و مجموعه آثار حضرت امام خمینی (ره) مواضع و دیدگاه های ایشان را در این خصوص تبیین

نماییم. هرچند سخن گفتن از دفاع و امنیت در اندیشه شخصیت بزرگی چون امام راحل (ره) بسیار سخت و دشوار خواهد

بود. شخصیتی که نه تنها امنیت و آسایش نظام ظالمانه شاهنشاهی را در ایران در هم ریخت بلکه هیمنه استکبار جهانی و

استعمارگران شرق و غرب را در هم شکست و مدعیان دروغین نظم نوین جهانی را رسوا کرد و جهانیان به ویژه مستضعفان

و ستم کشیدگان را به آرامش و امنیت در سایه عزت و اقتدار اسلام ناب محمدی دعوت نمود.

با مراجعه به راه امام و کلام آن بزرگوار می‌توان استنباط کرد که نگاه ایشان به مفهوم امنیت، نگاهی کلان نگر و عمیق می‌باشد و به تعبیر دیگر در جهت مقابله با هرج و مرج و ناامنی، هر نظمی را مورد تأیید قرار نمی‌دهد و به شکل ظاهری بسنده نمی‌کند. برای بررسی بیشتر در این زمینه به برخی از مؤلفه های امنیت که اهمیت ویژه ای دارند نظیر اقتدار نظامی و دفاعی، امنیت سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی در اندیشه و افکار امام خمینی (ره) به شرح ذیل مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۱. اقتدار نظامی و دفاعی

به گفته امیر بیان حضرت علی (علیه السلام) «فَالجُنُودُ بِأذنِ اللَّهِ حُصُونُ الرَّعِيَةِ، وَ زَيْنُ الْوَلَاةِ، وَ عَزُّ الدِّينِ، وَ سُبُلُ الْأَمْنِ وَ لَيْسَ تَقْوَمُ الرَّعِيَةُ إِلَّا بِهَمِّ سِپَاهِيَانِ بِه فرمان خدا پناهگاه استوار و رعیت زینت و وقار زمامداران و شکوه دین و راه های تحقق امنیت کشورند، امور مردم جز با سپاهیان استوار نگردد.^(۷) نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران به عنوان بازوی قدرتمند ولایت، پاسدار حفظ دستاوردهای نظام و کارگزار اصلی استقرار امنیت داخلی و مرزهای کشورند. تقویت بنیه معرفت دینی و سیاسی به همراه فراگیری فنون پیشرفته و لازم نظامی در کنار دستیابی به فن آوری تولید تجهیزات مدرن نظامی، از مجموعه نیروهای مسلح بنیان مرصوصی پدید می‌آید که مقتدرانه حافظ استقلال، تمامیت ارضی، امنیت داخلی کشور می‌شود. پس از دفاع مقدس مهم ترین عامل بازدارندگی تهاجم نظامی دشمنان به کشور جمهوری اسلامی ایران، صلابت، و استواری و توانمندی نیروهای مسلح است. به همین دلیل امام به مسئولان نظام سفارش داشتند که: در هیچ شرایطی از تقویت نیروهای مسلح و بالابردن آموزش های عقیدتی و نظامی و توسعه تخصص های لازم و خصوصاً حرکت به طرف خودکفایی نظامی غفلت نکنند... غفلت از تقویت بنیه دفاعی کشور، طمع تهاجم و تجاوز بیگانگان و نهایتاً تحمیل جنگ و توطئه ها را به دنبال می‌آورد.

۲. امنیت سیاسی

در بحث امنیت سیاسی دیدگاه های امام راحل (ره) را می‌توان در دو بعد سیاست داخلی و بعد سیاست خارجی مورد توجه قرار داد، در زمینه سیاست داخلی عوامل زیر به عنوان اساسی ترین عناصر در برقراری امنیت نظام جمهوری اسلامی قابل بحث می‌باشند:

جایگاه ولایت فقیه و رهبری

صیانت از اسلامیت نظام

پایگاه مردمی نظام

رعایت اصل استقلال

التزام به قانون (قانون گرایی)

پرداختن به بحث تفصیلی هر یک از محورهای فوق و شناخت دیدگاه های امام خمینی(ره) در مورد تک تک این موارد در این مقاله مقدور نمی باشد بلکه ناچاریم بطور اجمال اشاره ای داشته باشیم.

۱. جایگاه ولایت فقیه و رهبری

دیدگاه امام خمینی (ره) درباره نقش و جایگاه ولایت فقیه با توجه به پیام ها، سخنرانی ها و نوشته های متعدد ایشان بر هیچکس پوشیده نیست. به عنوان نمونه درباره اهمیت این اصل اساسی در یکی از سخنان خویش می فرماید:

«بهترین اصل در اصول قانون اساسی، این اصل ولایت فقیه است.» (آل عمران، ۱۵۳)

همچنین در یکی دیگر از سخنان خود، شأن امنیتی این اصل مهم را مورد توجه قرار داده و می فرماید:

«... من به همه ملت، به همه قوای انتظامی اطمینان می دهم که امر دولت اسلامی اگر با نظارت فقیه و ولایت فقیه باشد، آسیبی بر این مملکت وارد نخواهد شد.» (نور، ۵۵)

۲. صیانت از اسلامیت نظام

با مطالعه در سیره عملی و نظری حضرت امام استفاده می شود که در اندیشه ایشان یکی از ارکان اساسی مشروعیت نظام، اسلامی بودن است. لذا چه پیش از برقراری جمهوری اسلامی و چه پس از آن همواره اسلامیت آن را به مثابه موضوع امنیتی تلقی کرده و صیانت از اسلامیت نظام را واجب و لازم دانسته اند و در این باره می فرماید:

«اینک که به توفیق و تأیید خداوند، جمهوری اسلامی با دست توانای ملت متعهد پایه ریزی شده، و آنچه در این حکومت اسلامی مطرح است اسلام و احکام مترقی آن است، بر ملت عظیم الشان ایران است که در تحقق محتوای آن به جمیع ابعاد و حفظ و حراست آن بکوشند که حفظ اسلام در رأس تمام واجبات است.» (فتح، ۴) از این رو براساس آن همه تأکید و توصیه های امام بر حفظ مکتبی بودن و اسلامی بودن نظام، هرگونه تلاش و حرکتی برای طرح و حاکم ساختن الگوی غیراسلامی، از آنجا که با جوهره ارزشی نظام جمهوری اسلامی تعارض دارد، به عنوان حرکت ضد امنیتی محسوب می شود و طبق اصل اول و دوم قانون اساسی در حکم تهدید به حساب می آید و مقابله با آن ضروری است. «واقع مطلب این است که اینها اسلام را نمی خواهند. اگر جمهوری اسلامی یک جمهوری دموکراتیک بود، آنها حرفی نداشتند، لکن جمهوری، اسلامی است، که دستورات اسلام برای آنها در غارتگری ها و در زورگویی ها، مجال نمی خواهد بدهد.» (بقره، ۱۹۳)

۳. پایگاه مردمی نظام

حضرت امام (ره) در مشروعیت حکومت، همواره به دو رکن اسلامیت و جمهوریت اشاره کرده اند و تخلف از آن را به هیچ وجه جایز نمی دانند، مقام معظم رهبری نیز در برخی از سخنان خویش به شکل گیری حکومت اسلامی بر دو پایه الهی و مردمی (جمهوری اسلامی) تأکید ورزیده اند.

از دیدگاه امام حکومتی مشروعیت دارد که مبتنی بر قوانین و احکام اسلام و نیز متکی به رأی مردم باشد. ایشان در این باره می‌فرمایند:

«حکومت جمهوری اسلامی هم یک جمهوری است مثل سایر جمهوری‌ها و لکن قانونش قانون اسلامی است. بقره، ۱۲۵ و لذا از نظر حضرت امام، اگر حکومت و حاکمان، رضایت و پذیرش مردمی داشته باشند، خداوند متعال هم از آنان راضی می‌شود. از همین روست که ایشان حکومت اسلامی را حکومتی موافق مردم و موافق حکم خدا معرفی کرده اند. (بقره، آیه ۱۲۶)

بر طبق نص صریح قانون اساسی (نحل، آیه ۱۱۲) و اسلام سیاسی مورد نظر امام خمینی (ره)، اراده مردم در اداره امور جامعه باید دخالت داشته باشد و بدن تکیه حکومت بر اراده و رأی مردم، مشروعیت حکومت مورد تأمل خواهد بود. از این رو همواره مردم را ذی حق دانسته و مسئولان را نسبت به ادای حقوق مردم سفارش نموده اند.

۴. رعایت اصل استقلال

نظام جمهوری اسلامی ایران دارای نظامی است با هویت مستقل اسلامی و ملی.

حفاظت و پاسداری از استقلال و میثاق ملی که با پرداخت بهای سنگین بدست آمده است به عنوان بخشی از رسالت امنیتی محسوب می‌شود. بر این اساس در اصل نهم قانون اساسی، صیانت از استقلال و تمامیت ارضی به مثابه وظیفه مهم و اصلی حکومت تلقی شده و هر گونه فعالیتی که به نوعی استقلال و میثاق ملی را تهدید نماید، غیر مشروع و اخلال به امنیت کشور خوانده شده است.

امام بزرگوارمان همواره مردم را به پاسداری از این نعمت بزرگ توصیه نموده و در یکی از سخنان خویش می‌فرمایند: باز سفارش می‌کنم که به خدا متکی باشید و برای همیشه زیر بار شرق و غرب نروید. مردم باید تصمیم خود را بگیرند، یا رفاه و مصرف‌گرایی یا تحمل سختی و استقلال، و این مسئله ممکن است چند سالی طول بکشد ولی مردم یقیناً دومین راه را که استقلال و شرافت و کرامت است، انتخاب خواهند کرد. (روحانی، ۱۳۷۹)

حضرت امام (ره) در خطابه‌های سیاسی و افکار و اندیشه‌های خویش، تعبیرها و عبارات‌های متعددی را به کار برده اند که مهم‌ترین آنها را می‌توان اینطور خلاصه کرد:

خود باوری و خودکفایی شرط استقلال.

بازگشت به اصالت و هویت اسلامی خویش.

تحمل سختی‌ها و مشکلات در راه کسب استقلال.

در اندیشه سیاسی امام (ره) هر گونه وابستگی و دخالت اجانب در مقدرات ملت ها اعم از وابستگی سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و نظامی، رفاه طلبی و مصرف گرایی، خود باختگی و احساس حقارت در برابر فرهنگ بیگانه غربی به عنوان عوامل ناامنی و موانع استقلال و خودکفایی می باشند و از دیدگاه امام محکومند.

۵. التزام به قانون

امام (ره) همه مردم و مسئولان را به رعایت قانون اساسی و ضوابط اسلامی فراخوانده و می فرماید: «همه باید مقید به این باشید که قانون را بپذیرید و لو برخلاف رأی شما باشد، باید بپذیرید برای اینکه میزان اکثریت است و تشخیص شورای نگهبان که این مخالف قانون نیست و مخالف اسلام هم نیست، میزان است که همه ما باید بپذیریم. من هم ممکن است با بسیاری از چیزها، من که یک طلبه هستم، مخالف باشم، لکن وقتی قانون شد... خوب ما هم می پذیریم.» (امام خمینی، ۱۳۵۹)

و اما در زمینه سیاست خارجی دیدگاه های امام (ره) را می توان فهرست وار به صورت محورهای زیر دسته بندی کرد:

۱ گستره روابط براساس مبانی اسلامی و انسانی

۲ اصل احترام متقابل و عدم دخالت در امور داخلی یکدیگر

۳ روابط حسنه، مدارا و مسالمت آمیز

۴ اصل آزادی، استقلال و منافع ملی

۵ نفی سلطه گری و سلطه پذیری

۶ نفی ظلم و ظلم پذیری (لاتظلمون و لاتظلمون)

۷ اصل نه شرقی نه غربی

۸ دفاع از کیان اسلام و مسلمانان

۹ دفاع از مستضعفان و مظلومان

۱۰ کمک به نهضت های آزادی بخش

۱۱ صدور انقلاب اسلامی (امام خمینی، ۱۳۶۴)

امام راحل (ره) در مورد سیاست خارجی و روابط بین المللی نیز بر نفی وابستگی سیاسی و سیاست نه شرقی، نه غربی و حفظ مصالح اسلام و مسلمانان تأکید دارند و در پیام ها و سخنرانی ها و فرمایشات خویش روی محورهای یازده گانه که یادآور شدیم تکیه می کردند و تخلف و عدول از این سیاست را خیانت و اخلال در امنیت و استقلال نظام می دانستند.

ایشان در پاسخ به نامه رؤسای قوای سه گانه که در تاریخ ۶۷/۷/۱۱ ارسال نمودند، این طور فرمودند:

«برهیچ یک از مردم و مسئولین پوشیده نیست که دوام و قوام جمهوری اسلامی ایران بر پایه سیاست نه شرقی و نه غربی استوار است و عدول از این سیاست، خیانت به اسلام و مسلمین و باعث زوال عزت و اعتبار و استقلال کشور و ملت قهرمان ایران خواهد بود.»

مقام معظم رهبری نیز اصول سیاست خارجی را حول محور سه اصل بنیادین عزت، حکمت و مصلحت بیان کرده اند که به کار بستن این اصول در عرصه روابط بین الملل، نشانه شوکت و اقتدار نظام مقدس جمهوری اسلامی است.

«... متأسفانه برخی از کشورها، تز معروف «استقلال کمتر، امنیت بیشتر» را دنبال می کنند و برای آسودگی خیال و جلوگیری از تجاوز دشمن، کشور خود را در اختیار یک قدرت بزرگ قرار داده اند این امر به قول معروف «خودکشی از ترس مرگ» است! یعنی ما خودمان کاری کنیم که دشمن دیگر نیازی به تجاوز نداشته باشد، در همه بخش ها دشمن را سهیم و شریک کنیم تا نیازی به تجاوز نباشد!! بنابراین در بخش سیاسی مقداری وابستگی، در بخش فرهنگی مقداری بی هویتی، تسلیم و تقلید کورکورانه و در بخش اقتصادی اشتراک منافع بادیگران، حاصل این تفکر است. کشورهای در اطراف ما وجود دارند که مجری این روش ها هستند. در خود ایران قبل از انقلاب نیز، وضع چنین بود. مردم ما در گذشته با این شیوه کاملاً آشنا بودند و امنیت در ایران از طریق وابستگی در بخش سیاسی، در بخش فرهنگی و در بخش اقتصادی تأمین می شد. (قانون اساسی، ۹۰۸)

۳. امنیت فرهنگی

امام خمینی (ره) با تأکید بر اینکه فرهنگ در موجودیت و حیات هر جامعه ای نقش اساسی و محوری دارد و اصلاح فرهنگ در رأس همه اصلاحات به شمار می آید، از جمله دست آوردهای انقلاب اسلامی را برقراری فرهنگ استقلالی در جامعه توسط دانشگاه مستقل و حوزه می دانستند. برقراری نظم و امنیت فرهنگی بر مبنای استقلال فکری و قطع وابستگی فرهنگی و جایگزین کردن فرهنگ مستقل اسلامی ایرانی از وظایف دولت اسلامی است. با توجه به عنایت خاص و ویژه ای که در گفتار و کلمات امام (ره) نسبت به مقوله فرهنگ و استقلال فرهنگی به چشم می خورد چنین استفاده می شود که امنیت فرهنگی از اهمیت فوق العاده ای برخوردار است و به عبارت دیگر اگر امنیت فرهنگی وجود داشته باشد، امنیت سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و نظامی هم به وجود می آید. دولت موظف است مقدمات و بسترهای لازم را برای رشد و تعالی فرهنگ جامعه فراهم نماید و برطبق قانون اساسی ابزار و امکانات مورد نیاز مردم را از تحصیلات ابتدایی گرفته تا آموزش عالی مهیا سازد. «امروزه انسجام فرهنگی را یکی از منابع تأمین کننده امنیت داخلی می دانند. غرض از این مفهوم وجود سطح قابل قبولی از هماهنگی میان نهادهای متولی امور اجتماعی فرهنگی در جامعه است که در نتیجه آن، تضاد در حوزه نهادهای فرهنگی به حداقل رسیده یا از بین برود. امنیت فرهنگی دارای مفهومی وسیع و گسترده است. این امر طیف گسترده ای را به خود اختصاص داده است. از تبلیغات روزنامه ها و رسانه های عمومی گرفته تا افکار عمومی جامعه و تفکرات

حاکم بر بخش های مختلف قدرت، همه در این حوزه قرار دارند. امنیت فرهنگی نیز مانند امنیت سیاسی لازمه توسعه است و تا امنیت فرهنگی نباشد نباید منتظر توسعه باشیم. (امام خمینی، ۱۳۶۰) در اندیشه سیاسی امام (ره) بر ضرورت استقلال فکری و فرهنگی و عدم قبول وابستگی تأکید شده است: «بی شک بالاترین و والاترین عنصری که در موجودیت هر جامعه دخالت اساسی دارد، فرهنگ آن جامعه است. اساساً فرهنگ هر جامعه هویت و موجودیت آن جامعه را تشکیل می‌دهد و با انحراف فرهنگ هر چند جامعه در بعدهای اقتصادی، سیاسی، صنعتی و نظامی قدرتمند و قوی باشد ولی پوچ و پوک و میان تهی است. اگر فرهنگ جامعه‌ای وابسته و مرتزق از فرهنگ مخالف باشد، ناچار دیگر ابعاد آن جامعه به جانب مخالف گرایش پیدا می‌کند و بالاخره در آن مستهلک می‌شود و موجودیت خود را در تمام ابعاد از دست می‌دهد. استقلال و موجودیت هر جامعه از استقلال فرهنگ آن نشأت می‌گیرد و ساده اندیشی است که گمان شود با وابستگی فرهنگی، استقلال در ابعاد دیگر یا یکی از آنها امکان پذیر است.»

از مجموعه فرمایشات و پیام های امام در مقوله فرهنگ و امنیت می‌توان استفاده کرد که راه رسیدن به استقلال فرهنگی یکی پایان دادن به فرهنگ بیگانه و دیگری بازگشت به اصالت خویش و هویت اسلامی است. خود باختگی در مقابل فرهنگ غرب و بیگانه شدن از خویشن خویش باعث تزلزل فرهنگی و اخلاقی خواهد شد و امنیت و ثبات فرهنگی جامعه را به خطر می‌افکند. امام (ره) در این باره فرمایند:

«... اگر جامعه از نظر فرهنگی، وابسته و تابع فرهنگ بیگانه باشد، مجبور می‌شود که در ابعاد دیگر اجتماعی هم به سوی

دشمن برود و در نهایت، نابود می‌شود و شرف خود را در همه زمینه ها از دست می‌دهد.» (امام خمینی، ۱۳۶۴)

حضرت امام (ره) برای اصلاح فرهنگ جامعه و حفظ و حراست از حریم علم و دانش، بر تربیت و تزکیه و تهذیب

نفس تأکید دارند و پیشرفت حقیقی را در سایه تخصص و تعهد اسلامی می‌دانند:

«باید آنهایی که به این کشور علاقه دارند، آنهایی که به این ملت علاقه دارند، آنهایی که خودشان وابسته نیستند و

خدمتگزار ابرقدرتها نیستند، آنها همت کنند به اینکه دانشگاه را یک مرکزی در ست کنند که مرکز علم و تهذیب باشد، که

همه تخصص ها در خدمت خود کشور باشد نه اینکه متخصص بشود و با آن تخصص اش ما را به دامن آمریکا بکشد،

متخصص بشود و با آن تخصصش به کشور ما ضربه وارد کند.» (امام خمینی، ۱۳۶۴)

۴. امنیت اجتماعی

حالت فراغت همگان از تهدیدی که کردار غیرقانونی دولت یا دستگاهی فردی یا گروهی در همه یا بخشی از جامعه پدید

آورد، نظام حقوقی جدید مدعی است که قانون یا تعریف و حدگذاری آزادی ها و حقوق فرد و کیفر دادن آنان که از حدود پا

فراترنهند، امنیت فرد و اجتماع را پاسداری می‌کند، پلیس و دادگستری مأمور اجرای آن هستند. (امام خمینی، ۱۳۵۹)

برای استقرار نظم و امنیت اجتماعی عناصر و عوامل مختلفی دخیل می‌باشند که در اینجا به بررسی برخی از آنها در افکار و اندیشه امام(ره) می‌پردازیم.

۱. استقرار عدالت اجتماعی

برقرار کردن عدالت در جامعه یکی از اهداف مهم حکومت پیامبران الهی و امامان معصوم است و یکی از پایه‌های اساسی امنیت به شمار می‌آید. امام خمینی(ره) آن را بهترین وسیله جلب اعتماد مردم و موفقیت دولت‌ها می‌داند و می‌فرماید: «هدف بعثت‌ها به طور کلی این است که مردمان براساس روابط اجتماعی عادلانه نظم و ترتیب پیدا کرده، قد آدمیت راست گردانند و این با تشکیل حکومت و اجرای احکام امکان‌پذیر است، خواه نبی خود موفق به تشکیل حکومت شود مانند رسول اکرم(ص) و خواه پیروانش پس از وی توفیق تشکیل حکومت و برقراری نظام عادلانه اجتماعی را پیدا کنند.» (امام خمینی، ۱۳۶۵)

و در جای دیگری حکومت اسلامی را حکومت عدل و عدالت معرفی می‌کنند و می‌فرمایند:

«در جمهوری اسلامی عدل اسلامی جریان پیدا می‌کند. عدالت الهی بر تمام ملت سایه می‌افکند.» (امام خمینی، ۱۳۵۸)

همچنین ایشان شیوه امام علی(ع) در اجرای عدالت را الگویی ارزنده و مناسب برای حکومت داری می‌داند و می‌فرماید: «ما عدالت اسلامی را می‌خواهیم در این مملکت برقرار کنیم. اسلامی که راضی نمی‌شود حتی به یک زن یهودی که در پناه اسلام است تعدی بشود. اسلامی که حضرت امیر، سلام الله علیه، می‌فرماید برای ما چنانچه بمیریم، ملامتی نیست که لشکر مخالف آمده است و با فلان زن یهودیه ای که ملحد بوده است خلخال را از پایش در آورده است.» (قانون اساسی)

۲. مبارزه با مفاسد و انحرافات اجتماعی

یکی دیگر از راه‌های تأمین نظم و امنیت اجتماعی، مبارزه و برخورد جدی با فساد و انواع انحراف‌های اخلاقی و اجتماعی است. امام(ره) آن دسته از افرادی که انحراف اخلاقی دارند و جامعه را به فساد و تباهی می‌کشاند به عنوان غده سرطانی معرفی کرده و معتقدند: آن که فاسد می‌کند جامعه را، و دست از فسادش برنخواهد داشت، او را باید از جامعه جدا کرد؛ او یک غده سرطانی است که جامعه را فاسد می‌کند و در یکی دیگر از بیانات خویش، اعتیاد به مواد مخدر را به عنوان بلای خطرناک اجتماعی یاد کرده و نجات معتاد از چنگال آن را نجات اسلام می‌داند. (امام خمینی، ۱۳۶۷)

۳. نظارت عمومی

امر به معروف و نهی از منکر و کنترل و نظارت کارگزاران نظام از وظایف مهم اجتماعی به حساب می‌آید و از دیدگاه امام(ره) برای اصلاح امور جامعه و استقرار نظم و امنیت لازم است. ایشان حتی مردم را به انتقاد از خودشان فراخوانده، می‌فرمایند:

«همه ملت موظفند که نظارت کنند بر این امور، نظارت کنند اگر من یک پایم را کنار گذاشتم، کج گذاشتم، ملت موظف است که بگویند پایت را کج گذاشتی، خودت را حفظ کن.» (امام خمینی،) و در جای دیگری این اصل اجتماعی و سیاسی را مورد تأکید قرار داده و می‌فرمایند:

«کوشش کنید که احکام اسلام را، هم عمل کنید و هم وادار کنید که دیگران عمل کنند. همان طوری که هر شخص و هر فردی موظف است که خودش را اصلاح کند، موظف است که دیگران را هم اصلاح کند. اصل امر به معروف و نهی از منکر برای همین است که جامعه را اصلاح کند.» (روحانی، ۱۳۷۹)

«امنیت تنها کار پلیس یا نیروی انتظامی یا نیروی اطلاعاتی و امثال آن‌ها نیست. تمام دستگاه‌های فرهنگی و تبلیغی از آموزش و پرورش و دانشگاه‌ها گرفته تا رسانه‌های گروهی همه و همه باید دست به دست هم بدهند تا نظم، انضباط و احترام به قانون به یک ارزش تبدیل شود، به طوری که اگر یک فرد از اعضای خانواده کار خلافی انجام داد نتواند آن را برای خانواده خود نقل کند. هنوز متأسفانه در فرهنگ جامعه، بسیاری از کارهای خلاف، نوعی زرنگی تلقی می‌شود!... این امر مستلزم یک تحول عمیق فرهنگی است. تا این تحول انجام نگیرد ما به اهداف بلند خود نخواهیم رسید.

۴. امنیت اقتصادی

یکی دیگر از اقسام امنیت، امنیت اقتصادی است. در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران آمده است: «پی ریزی اقتصاد صحیح و عادلانه بر طبق ضوابط اسلامی جهت ایجاد رفاه و رفع فقر و برطرف ساختن هر نوع محرومیت در زمینه‌های تغذیه، مسکن، کار، بهداشت و تعمیم بیمه».

دولت اسلامی برای استقرار ثبات و امنیت و رفاه اجتماعی وظیفه دارد از طریق درآمدهای عمومی و پرداخت حق بیمه بازنشستگی، زندگی افراد کهنسال و از کار افتاده و محرومان جامعه را تأمین نماید و معضل بزرگ بیکاری را با اجرای طرح‌های اشتغال مرتفع سازد. امام (ره) در زمینه تعدیل حیات اقتصادی، دیدگاه‌های سازنده و روشنی دارند که جهت رعایت اختصار به برخی از آنها اشاره می‌شود:

۱. اسلام عامل تعدیل ثروت

«امام خمینی (ره) در این باره متذکر می‌شوند که اسلام برای برقراری حکومتی عدل گستر آمده است. چه، در این آیین، قوانین مربوط به امور مالی، از قبیل مالیات و بیت المال و شیوه جمع‌آوری مالیات از همه اقشار و طبقات جامعه، به طرز عادلانه ای تدوین و تنظیم شده است.» (امام خمینی، ۱۳۶۷) ایشان با بیان اسلام به عنوان عامل تعدیل ثروت می‌فرمایند: اسلام است که جلو منافع شخصی را می‌گیرد، اسلام است که نمی‌گذارد این گردن کلفت‌ها زندگی اشرافی بکنند، یک زندگی آن جور که دلشان می‌خواهد بکنند، اسلام تعدیل می‌کند.» (امام خمینی، ۱۳۶۶)

۲. خودکفایی در بخش کشاورزی

بنابه اعتقاد امام (ره) خودکفایی در کشاورزی اساس استقلال است و موجب قطع وابستگی سیاسی خواهد شد: «توجه به بازسازی مراکز صنعتی نباید کوچک ترین خللی بر ضرورت رسیدن به امر خودکفایی کشاورزی وارد آورد، بلکه اولویت و تقدم این امر باید محفوظ بماند و مسئولین بیشتر از گذشته خود را مکلف به اجرای آن سازند و در امر احیای اراضی و مهار آب ها و ایجاد سدها و تشویق کشاورزان و دام داران و استفاده هر چه بیشتر از نعمت های بیکران الهی در طبیعت تلاش نمایند که مطمئنا خودکفایی در کشاورزی مقدمه ای است برای استقلال و خودکفایی در زمینه های دیگر. به علاوه برنامه ریزی اساسی در جهت صنعتی کردن و نوسازی و ایجاد صنایع مادر را توصیه می نمایند.»

۳. فقرزدایی

فقر و محرومیت زدایی برای تحقق عدالت اجتماعی همواره مورد تأکید امام را حل(ره) بوده و در این باره می فرمایند: «همه آرمان و آرزوی ملت و دولت و مسئولین کشور ماست که روزی فقر و تهیدستی در جامعه ما رخت بر بندد و مردم عزیز و صبور و غیرت مند کشور از رفاه در زندگی مادی و معنوی برخوردار باشند. خدا نیابرد آن روزی را که سیاست ما و سیاست مسئولین کشور ما پشت کردن به دفاع از محرومین و رو آوردن به حمایت از سرمایه دارها گردد و اغنیاء و ثروتمندان از اعتبار و عنایت بیشتری برخوردار بشوند.»

امام (ره) با اشاره به زندگی رقت بار قشر عظیمی از مستضعفان جامعه برای سامان بخشیدن به وضع مسکن و مشکل زمین چنین می فرمایند: «... این از حداقل حقوق هر فرد است که باید مسکن داشته باشد. مشکل زمین باید حل شود و همه بندگان محروم خدا باید از این موهبت الهی استفاده کنند. همه محرومان باید خانه داشته باشند. هیچ کسی در هیچ گوشه مملکت نباید از داشتن خانه محروم باشد.» (امام خمینی،)

با مطالعه و بررسی اندیشه امام در بعد اقتصادی، دو نکته اساسی توجه ما را به خود جلب می کند:

۱ محاصره اقتصادی موجب شکوفایی مغزها می شود.

۲ ملت ایران عزت خود را با رفاه وابسته به اجانب عوض نمی کند.

برای روشن شدن مطلب، عین سخنان آن حضرت را در اینجا به شرح ذیل می آوریم:

«وقتی که محاصره اقتصادی بشود افکار همه مردم توجه به این پیدا می کند که ما باید خود کفا باشیم و متخصصین ما مشغول می شوند و افکار خودشان را به راه می اندازند و قدرت خودشان را به راه می اندازند و ایران را مستغنی می کنند از خارج و من به شما اطمینان می دهم که اگر تایک مدتی ما در این فشارها باشیم، ایران بی شتر ثبات پیدا می کند و مغزهای متفکر مکتبی ایران بیشتر به کار می افتد و ایران را خودکفا می کند.»

همچنین عزت و سعادت را در سایه ایستادگی و تحمل سختی ها می دانند و می فرمایند:

«من مطمئنم که ملت عزیز ایران یک لحظه استقلال و عزت خود را با هزار سال زندگی در ناز و نعمت ولی وابسته به اجانب و بیگانگان معاوضه نمی‌کند.» و باز در جای دیگری به همین موضوع اشاره می‌کند و می‌فرماید:

«سیاست ما همیشه بر مبنای حفظ آزادی، استقلال و حفظ منافع مردم است که این اصل را هرگز فدای چیزی نمی‌کنیم. اگر ما تسلیم آمریکا و ابرقدرتها می‌شدیم، ممکن بود امنیت و رفاه ظاهری درست می‌شد و قبرستان‌های ما پر از شهدای عزیز ما نمی‌گردید، ولی مسلماً استقلال و آزادی و شرافتمان از بین می‌رفت.» (امام خمینی، ۱۳۶۴)

نتیجه گیری

پیروزی انقلاب اسلامی و تثبیت و پویایی نظام جمهوری اسلامی بسیاری از معادلات سیاسی و فرهنگی دیکته شده استکبار جهانی را بر هم زد و شگفتی صاحب‌نظران را برانگیخت و عامل بازنگری و دگرگونی در نظام‌های سیاسی بین الملل شد و سیاست‌های دراز مدت استعمار فرا نو را به چالش کشاند. در این نظام تمام مفاهیم و اصطلاحات سیاسی از متن آموزه‌های وحیانی تفسیر و تحلیل می‌شود به همین جهت تعبیرات و اصطلاحاتی که قومیت و ملیت ایرانی را منهای آرمان‌های متعالی دینی و ارزشی تبیین کند به هیچ شکل در اندیشه امام و رهبری مشاهده نمی‌شود. این بزرگواران بر مبنای ماهیت دینی نظام به ترویج و تفسیر حاکمیت، تثبیت و گسترش اسلام می‌اندیشند و همه مفاهیم و عناوین را در پرتو حاکمیت و نهادینه ساختن آموزه‌های دین تحلیل و تعبیر می‌کنند، زیرا تحلیل و کاربرد مفاهیم سیاسی در ترسیم سیاست‌های کلی نظام در اندیشه امام و رهبری بخشی از دیدگاه کلان و جهان شمول معرفت دینی این بزرگواران است. یکی از این مقولات مهم در ادبیات سیاسی امام و رهبری مفهوم دفاع و امنیت ملی است. در میان سطوح مختلف اندیشه‌های فقهی - سیاسی امام خمینی (ره)، نگرش دفاعی ایشان از اهمیت فراوانی برخوردار است. اگر چه امام از نوادر فقها و شاید تنها فقیه‌ای می‌باشند که در مجموعه آراء فقهی خود شخصاً به مقوله دفاعی و ابعاد گسترده آن توجه کرده است، و در این رابطه ظرایف خاصی را در زمینه مسئولیت جامعه اسلامی، حکومت‌های مسلمان در برابر بیگانگان و معترضان و تهدید کنندگان منافع و آرمان‌های اسلامی امت اسلام متذکر شده‌اند. قرائن و شواهد موجود در گستره آثار نظری بجا مانده از حضرت امام یعنی پیام‌ها، سخنرانی‌ها و فتاوی ایشان بیانگر حاکمیت نوعی آرمان‌ایدئولوژیک جغرافیایی بر چارچوب تفکر دفاعی حضرت است که از زاویه آرمان‌های اسلام‌گرایانه، عرصه نظری دفاع از قلمرو مسلمین و امت اسلامی را در سطوح ملی (ایران اسلامی) و جهان اسلام (امت اسلامی) می‌جوید و حوزه‌های فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و اجتماعی را در سطوحی فراتر از دفاع صرف نظامی پی‌جویی می‌کند. دفاع در اندیشه امام خمینی (ره) ماهیتی الهی و انسانی دارد. ایشان در اندیشه دفاعی خود رویکرد کاملاً دینی را برگزیده و روح مبارزه و حفظ انگیزه دفاعی را تبلور آرمان‌های دین و دینداری می‌دانند. در دیدگاه امام (ره)، دفاع؛ واکنش مشروع انسان برای تضمین حیات مادی و معنوی حفظ کرامت و شرف انسانی خویش در برابر عوامل مهاجم است که تکلیفی است واجب و الهی. امام خمینی (ره) همواره اسلامیت نظام

را به مثابه موضوع امنیتی تلقی کرده و صیانت از اسلامیت نظام را واجب و لازم دانسته اند و در این باره می‌فرمایند: بر ملت عظیم ایشان ایران است که در تحقق محتوای آن به جمیع ابعاد و حراست آن بکوشند که حفظ اسلام در راس تمام واجبات است. امام(ره) همچنین در شرفیابی اعضای قرارگاه خاتم الانبیاء(ص) در زمان جنگ فرمودند: فرمانده کل قوا خدای تعالی است. او امر به دفاع کرده و ما به فرمان او می‌جنگیم. در اسلام منشأ امنیت، خداوند است و هیچ قدرتی نیز جز به خواست خدا و از جانب او وجود ندارد. به عبارت دیگر، هیچ مرجع امنیت مستقلی در عالم وجود ندارد و همه موضوعات و منابع امنیت با موهبت الهی در سلسله مراتب ولایت و حاکمیت پدید می‌آید. به حکم قرآن حکیم، مرجع امنیت در حوزه ولایت تشریحی به ولی یا حاکم یعنی، «اولی الامر» تفویض می‌شود. «ولی» می‌تواند در تمام موضوعات اجتماعی، اعم از سیاسی، نظامی، دینی به امنیت سازی پردازد. تأکیدات اصلی اسلام در زمینه امنیت، عمدتاً شامل «امنیت نرم» و «منابع نرم تولید آن» است. ایمان مومنین و عمل صالحین و علم مسلمین از مهم ترین منابع پایداری امنیت در اسلام است. امنیت پایدار ملی در وضعیت و فضایی تحقق می‌یابد که یک ملت در آن وضعیت می‌تواند ارزش های حیاتی خود را به صورت مداوم حفظ کند، اهداف ملی خود در ابعاد داخلی، منطقه ای و بین المللی را در افق آینده قابل تحقق ببیند. در مباحث امنیتی و همچنین در تحقق آن، مفهوم «ماندگاری» از مفهوم «امنیت» جدایی ناپذیر است. از نگاه امام خمینی(ره)، امنیت ملی همان فرایند گسترده حفظ دستاوردهای انقلاب اسلامی است و دستیابی به آرمان های متعالی و هموار ساختن مسیر رشد و تعالی مرهون توسعه اقتدار روز افزون سیاسی، فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و نظامی؛ تا بتواند با بهره گیری از تمام ظرفیت ها، امکانات و استعداد های درونی بحران های ناخواسته داخلی و تهدید های دشمنان خارجی را یکی پس از دیگری خنثی نماید و به سلامت به سر منزل مقصود برسد. بنابراین به صراحت می‌توان گفت که پرداختن همه جانبه به مقوله ابعاد مؤلفه های امنیت ملی و دوری از چالش ها و دفع تهدیدها در شرایط فعلی و حساس نظام مهم ترین موضوعی است که شایسته است در دستور کار کارگزاران نظام اسلامی قرار گیرد.

منابع

۱. اشراق، محمدکریم (۱۳۶۸). جنگ در اسلام، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.
۲. انصاری، حمید (۱۳۷۴). حدیث بیداری، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).
۳. آیین انقلاب اسلامی، گزیده‌ای از اندیشه و آرای امام خمینی (ره) (۱۳۷۴). تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).
۴. جعفری، سیداصغر (۱۳۷۶). نقش امام (ره) در دفاع از ملل اسلامی و مستضعف، مجموعه مقالات چهارمین گردهمایی تبیین اندیشه‌های دفاعی حضرت امام خمینی (ره)، تهران: سازمان عقیدتی سیاسی وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح، چاپ اول.
۵. خمینی، سیدروح‌الله (۱۳۶۸). صحیفه نور، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).
۶. خمینی، سیدروح‌الله (۱۳۷۹). تحریرالوسیله، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).
۷. خمینی، سیدروح‌الله (بی تا). ولایت فقیه (حکومت اسلامی)، قم: انتشارات آزادی.
۸. خمینی، سیدروح‌الله (۱۳۷۳). ولایت فقیه، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).
۹. خمینی، سیدروح‌الله (۱۳۶۳). در جستجوی راه از کلام امام، دفتر نوزدهم، تهران: انتشارات امیرکبیر.
۱۰. خمینی، سیدروح‌الله (۱۳۶۷). رساله توضیح المسائل، تهران: نشر وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
۱۱. خمینی، سیدروح‌الله (۱۳۷۸). اسلام ناب در کلام و پیام امام خمینی (ره)، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).
۱۲. سیاح، احمد (۱۳۷۵). فرهنگ بزرگ جامع نوین، ج ۱، تهران: انتشارات اسلام.
۱۳. رضوی، سیدعباس (۱۳۷۶). جهاد دفاعی از دیدگاه امام خمینی (ره)، مجموعه مقالات چهارمین گردهمایی تبیین اندیشه‌های دفاعی حضرت امام خمینی (ره)، چاپ اول، تهران: سازمان عقیدتی سیاسی وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح.
۱۴. محمدی، علی (۱۳۸۱). نگاهی به مفهوم امنیت در جهان امروز، روزنامه جام جم، مورخ ۳۰ آبان.
۱۵. معصومی، یوسف (۱۳۷۷). امام و دفاع فرهنگی، مجموعه مقالات و سخنرانی‌های سیری در اندیشه‌های دفاعی امام خمینی (ره)، تهران: سازمان عقیدتی سیاسی وزارت دفاع و پشتیبانی نیروهای مسلح، چاپ اول، جلد سوم.
۱۶. ولی پور زرومی، سید حسین (۱۳۷۶). سیر تحول در مقوله و ملاحظات امنیت ج.ا.ا، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه شهید بهشتی.